

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

Danışman:
Prof. Dr. Faris Kaya

Editör:
Abdullah Albayrak

Tashih:
Orhan Güler

Mizanpaj:
Ömer Demirtaş

Kapak:
Mesut Sarı

Üretim Sorumlusu:
Ali Osman Macit

ISBN: 975-269-020-3

Baskı: Temmuz-2004

Baskı-Cilt:
Nesil Matbaacılık
Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2
34196 Yenibosna / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx

NESİL YAYINLARI

Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx
Faks: (0212) 551 26 59

İnternet: www.nesil.com.tr
e-posta: nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın'a aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Risale-i Nur Açısından Küreselleşme ve Ahlâk

Prof. Dr. Hassan Ahmed İbrahim*

Küreselleşme, hiç kuşkusuz, zamanımızın moda sözcüğü olmasına karşın, anlamındaki muğlaklık hâlâ sürmektedir. Profesör İbrahim Abu Rabi'ye katılarak, bu karmaşık sürece basit bir tanım vermenin¹ neredeyse imkansız olduğunu söylemek mümkündür. Yine de bu fenomenin geniş bir tanımını fiilen mesafesiz ve sınırsız bir dünya köyündeki bütün teknolojik, ekonomik ve malî, aynı zamanda siyasal, sosyal ve kültürel süreçlerin tamamı” şeklinde yapmak mümkündür.² “Küreselleşme” sözcüğünün kendisi yeni olmakla birlikte, Profesör Mazrui'nin ikna edici üslûpla ileri sürdüğü gibi, “karşılıklı bağımlılığa yönelik fiilî süreçler” yüzyıllar önce,³ belki de 15. yüzyıldaki Avrupa keşifler çağında başladı. Bu tarihsel kökleri kabul etmekle birlikte, yukarıda tanımlandığı şekliyle, küreselleşme konsepti, en fazla 1960'lardan bu yana bütün insan ırkı için belirgin bir tarzda görünür hale gelmiştir.

* **Prof. Dr. Hassan Ahmed İbrahim:** Sudan Hortum Üniversitesinde master yaptı. Londra Üniversitesi, Asya ve Afrika Çalışmaları Bölümünde doktorasını tamamladı. Halen uluslar arası Malezya Üniversitesi, İnsani İlimler ve İlahi Vahiyler Bölümünde dekan yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Afrika, Orta Doğu, Avrupa, Amerika ve Güney Doğu Asya'da yayınlanmış birçok kitap ve tanınmış dergilerde birçok makalesi bulunmaktadır. Dünyanın birçok yerinde birden çok konferans sunumu vardır.

¹ İbrahim M. Abu Rabi', "Globalization, a Contemporary Response," The American Journal of Islamic Social Sciences, 15. 3. 1998, s. 16.

² Muddathir 'Abd al-Rahim, "Globalization and the Nation-State," 11-13 Haziran 2001'de Kuala Lumpur'da yapılan Küreselleşmenin İslam Dünyası Üzerindeki Etkisi: 21. Yüzyıldaki Sorunlar ve Meydan Okumalar Uluslararası Seminerinde sunulan bir tebliğ.

³ Ali Mazrui, "Globalization: Homogenization or Hegemonization," The American Journal of Islamic Social Sciences, 15. 3. 1998, s. 1.

Görünüşte durdurulamaz ve kaçınılmaz bir süreç olan küreselleşmenin savunucuları, bu sürecin “teleköy” üzerinde, özellikle ekonomik zenginlik, şeffaflık ve demokrasi bağlamında, önemli olumlu etkilere sahip olduğunu ileri sürmektedirler.¹ Prensip olarak küreselleşme, etkin katılım, sorumluluk, şeffaflık ve insan haklarına saygıyı gerçekleştiren iyi bir yönetimin kurulması çağrısı yapmaktadır. Daha altı yıl önce yalnızca bir düzine ülkede demokratik sistem mevcut iken, şimdi dünya nüfusunun yarısı şu ya da bu şekilde seçimlerin yapıldığı ülkelerde yaşamaktadır. Yakın tarihte, geleneksel olarak münhasıran çıkarları korumak için yapılan savaşların küreselleşme çağında değerleri savunmak için yapılması gerektiği ısrarla savunulmuş, böylece “insanî savaşlar” terimi türetilmiştir.²

Küreselleşme ayrıca bir “küresel duyu” geliştirmiştir. Dünyanın bir kısmında olanlar diğer kısımlarını da etkilemektedir. Bu süreç coğrafi mesafeleri kısaltmış, insanların seyahatini hızlı ulaşım vasıtalarıyla kolaylaştırmış ve fiziksel farklılıkların elektron —telefon, faks ve internet— aracılığıyla aşılmasına yardım etmiştir. Bilgi ve fikirlerin, geniş ve serbestçe dağılımı, ideolojilerin —empoze edilmesinden çok— ılımlılaştırılmasına vasıta olmuş, böylece insanları bir tarihinin ifadesiyle “akıl katillerine” tabi olmaktansa kendi başlarına düşünmeye teşvik etmiştir.

Yakın tarihlere kadar küreselleşmenin, büyük ölçüde zengin Kuzey Atlantik ülkeleri tarafından tasarlanan mevcut versiyonunun durdurulamaz ve kaçınılmaz olduğu, dünyanın bütün sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarına kesin cevaplar sağladığı varsayılıyordu. Ancak kısa sürede küreselleşmenin daha çok gelişmiş ülkelerin zenginleşmesine, onların egemenliklerini genişletmelerine ve Müslüman ülkeler dahil gelişmekte olan ülkeleri hegemonyaları altına almalarına yaradığı anlaşıldı. “Ticaret serbestisi” adı altında zayıf ülkelerin ekonomilerinin dışa açılması, bu ülkelerde ekonomik kargaşaya, kitlesel işsizliğe ve çözümü güç sosyal sorunlara yol açtı. Dünya nüfusunun gelişmiş ülkelerde yaşayan yüzde 20’si toplam dünya gelirinin yüzde 82,7’sini alırken altı milyarlık dünya nüfusunun büyük ölçüde Üçüncü Dünya ülkelerinde yaşayan iki milyarlık kısmı günde bir doların altında gelirle yoksulluk sınırının çok altında bir sefil yaşam sürmektedir. Küreselleşme çağı boyunca gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan borçları hızla arttı ve özellikle Alt Sahra Afrika’sında kişi başına milli gelir hızla düştü.

Küreselleşme maksimum kâr ve zenginlik biriktirmeye yönelik mücadelelerle yetinmemekte, aynı zamanda değerlere de saldırılmaktadır. Böylece günümüzün aşırı derecede materyalist dünyasında ahlâk tahribatını hızlandırmıştır. Evlilik ve aileler artık “kutsal” ve saygı gösterilen kurumlar olmaktan çıktı. Evlilikler artık ne resmleştiriliyor, ne de gerekli görülüyor. Aile, “herhangi bir kabul gören evlilik töreni ya da kaydı bulunmaksızın iki ya da daha fazla insanın bir arada yaşaması” olarak tanımlanmaya başladı. Birlikte yaşayanlardan hiçbirisi “evlilik

¹ “Teleköy” terimi, kitlesel medyanın insan bilinci alanındaki hegemonyasını ifade etmek üzere türetilmiştir.

² “İnsanî savaşlar” kavramı bazı soruları gündeme getirmektedir; özellikle savunmak için savaşmaya değecek insan hakları kimin haklarıdır? Amerika’nın öncülüğündeki Birleşmiş Milletler, Bosna’daki Müslümanların haklarını korumak için müdahale etti, ama aynısını Filistin’de yapmadı.

bağı”nı sürdürmek için ne yasal ne de ahlâkî bir sorumluluk içinde olmadığından, istedikleri zaman çıkıp gidebilmektedir. Bu nedenle iğrenç ve tehlikeli bir kurum olan “tek ebeveyn”lik kurumu yayılmaktadır.

Ekonomik eşitsizlik ve ahlâkî bozulma, bazı ilim adamlarını ve ünlüleri, “günümüz küreselleşmesini kontrol altına alacak ve yeniden şekillendirecek değişiklikler yapılması” çağrısını yapmaya teşvik etti. Aslında bu hareket günlük yaşamda, zengine ve yoksula, büyüğe ve küçüğe, gelişmişe ya da gelişmekte olana yarar sağlayacak ya da en azından zenginlerin hizmetine daha az koşacak ve çok yoksullara daha çok hizmet edecek yeni bir küreselleşme versiyonu talep etmektedir.

Said Nursi, küreselleşmeye tanıklık ve tecrübe edecek kadar uzun yaşamamıştır. Ancak Nursi’nin eserlerinde küreselleşmenin kötü etkilerine karşı insanlığı koruyacak ahlâkî yaklaşımları görebiliriz. Nursi’nin birçok şuâsının lafzı ve ruhu kesin olarak bu kötülüklerin iki temel nedenine karşı çıkmaktadır: Aşırı materyalizm ve çabucak zengin olmayı ve değere sahip olmayan ya da değerler karşısında nötr bir toplumu teşvik eden dinsizlik.

Lem’alar, bencillik, hırs ve tamâî kötölemekte ve insanlar arasında birlikte yaşama ilişkisini savunmaktadır. Nursi’ye göre, medenî olmanın özü yalnızca maddî gelişmeleri elde etme değil, daha çok bir toplum halinde yaşamayı öğrenme ve aynı zamanda insan yaşamının örgütlenmesi için sosyal ilişkiler ağının mutlak önemini idrak etmektir. Nursi, Yirmi Dördüncü Lem’ada modern çağda alarm verecek derecede büyüyen aile parçalanması hakkında, “Şimdiki terbiye-i medeniye perdesi altındaki hayvancasına muvakkat bir refakatten sonra ebedî bir mufarakate mâruz kalan o aile hayatı, esasıyla bozuluyor” demektedir.¹

Dünya piyasası, küreselleşmenin “yeni tanrısı”dır. “Din insanların afyonudur,” “Tanrı öldü” ve “Tanrı’nın hakkı Tanrı’ya, Sezar’ın hakkı Sezar’a” gibi sloganların yayılması yoluyla, küreselleşmenin savunucuları, dinin irrasyonel, bağınaz ve daima ilerlemeye karşı olduğunu ileri sürmektedirler. En iyi ihtimalle din sıkı sıkıya kişisel alana hasredilmeli, asla yönetimin temeli olmasına izin verilmemelidir.

Ancak Nursi’nin öğretileri, dinin marjinalleştirilmesi ve işlevsizleştirilmesi hipotezini şiddetle reddetmektedir. Nursi’ye göre, modern dünyadaki yaygın “hayvanlaşma”dan, kesin olarak bu dinsiz duruş ve yaygın “piyasaya tapınma” eğilimi sorumludur. Risalelerin birçok yerinde Nursi, dinin mutlak önemini ve kâinatın şeriksiz yaratıcısı olan Cenab-ı Hakkın üstünlüğünü vurgulamaktadır. Risaleler bu kâinatın “çılgın” insanlarını “kendilerine gelmeye” davet etmekte ve bu “vahşilikten” onları kurtarıp onlara huzur verecek tek kaynağın “evsaf-ı celâl ve cemâle, nihayetsiz kudret ve hikmete mâlik bir”² Allah olduğuna inanmaktadır.

Fancis Fukuyama’nın tartışmalı eseri *The End of History and the Last Man*’in (1992) yayınlanmasından bu yana, gittikçe artan oranda “modern medeniyetin

¹ Bediüzzaman Said Nursi, *Risale-i Nur Collection 3, The Flashes Collection (Lem’alar)*, s. 263.

² Bediüzzaman Said Nursi, *Risale-i Nur Collection , The Words (Sözler)*, s. 28.

Batı medeniyeti olduğu ve Batı medeniyetinin de modern medeniyet olduğu” ile-ri sürülmeye başlanılmıştır. Bu sav doğal olarak dünyayı birbiriyle uyumsuz iki ana parçaya ayırmaktadır: “Medenî Batı” ve özünü İslam âleminin oluşturduğu “Gayrimedenî Geri Kalan Dünya.” Dogmatik, şiddet yanlısı ve önyargılı olarak algılanan İslam, geçmişte ve bu küreselleşme çağında ilerlemenin önündeki yenilmez bir engel olarak görülmektedir. Bu görüşe göre İslam, mesajını kılıçla empoze etmeyi arzulamaktadır ve bu nedenle er ya da geç Batı ile çatışmaya gir-mesi kaçınılmazdır.

Risalelerde İslam, bütün çağların insanlarına rahmet olarak gönderilen hoş-görülü ve barışçı bir din olarak sunulmaktadır. İslam seçkinci olma iddiasında ol-madığı gibi, kendisini başkalarına güç yoluyla empoze etme arzusu da taşımaz. Her şeyden önce Kur’ân, *Kafirûn Sûresi*, 6. âyette, “Sizin dininiz size ve benim dinim bana” buyurmaktadır. Risaleler, Müslümanların altın çağ boyunca diğer medeniyetlerle karşılıklı etkileşim içinde olduğunu ve onlardan yararlandığını, bunu modern çağda da yapmaya devam etmesi gerektiğini göstermektedir. Nursi aslında “ehl-i dalâlet ve haksızlık, tesanüd sebebiyle, cemaat suretindeki kuvvetli bir şahs-ı mânevînin dehâsıyla hücumu zamanında,” “ehl-i hak tarafındaki ittifak ile bir şahs-ı mânevî çıkarıp, o müthiş şahs-ı mânevî-i dalâlete karşı hakkaniyeti muhafaza ettirmek” üzere birleşmeye çağırmaktadır.¹ Yirminci Lem’ada Nursi, farklı İslamî gruplar arasında ve diğer bütün inananlarla uyum ve karşılıklı anlayış çağrısını yansıtan şu “*müthiş*,” “*elîm*” ve “*fecî*” suali sormaktadır:

“Neden ehl-i dünya, ehl-i gaflet, hattâ ehl-i dalâlet ve ehl-i nifak rekabetsiz ittifak ettikleri halde, ehl-i hak ve ehl-i vifak olan ashab-ı diyanet ve ehl-i ilim ve ehl-i tarikat, neden rekabetli ihtilâf ediyorlar? İttifak ehl-i vifakın hakkı iken ve hilâf ehl-i nifakın lâzımı iken, neden bu hak oraya geçti ve şu haksızlık şuraya geldi?”²

Ortak düşman olan “saldırgan dinsizliğe” karşı Nursi, Müslümanları yalnızca kendi dindaşlarıyla değil, ayrıca hakiki İsevîlerle de birleşmeye çağırmaktadır. Böyle bir çabanın başarıya ulaşması için, Müslümanlar ve Hristiyanların ihtilaf-tan kaçınması gerekecektir. Nursi aslında cesurâne ilan etmektedir ki “bu iki Allah’a inanan ümmet arasında” “husumet ve adâvetin vakti bitmiş”tir.³ Hristi-yan bilgin Thomas Michel, S.J.,’ye göre Said Nursi, “20. yüzyılda Müslümanlar-la Hristiyanlar arasında diyalogu teşvik eden ilk din âlimlerinden birisidir” ve “onun bu diyalogu savunması 1911 tarihine kadar uzanır.”⁴

Birçok geleneksel Müslüman âlim ve eylemcinin aksine Nursi, kâfir ülkelerin güç yoluyla Müslümanlaştırılması gerektiği gerekçesiyle tanınmamasını ya da boykot edilmesini istememiştir. Onun Türk yurttaşları ve aynı zamanda Avrupa

¹ Bediüzzaman Said Nursi, *Risale-i Nur Collection 3, The Flashes Collection (Lem’alar)*, s. 203.

² A.g.e., s. 201.

³ The Damascus Sermon (Hutbe-i Şamiye), (İstanbul: 1996), nakleden Thomas Michel, S.J., “Muslim-Christian Dialogue and Cooperation in the Thought of Bediüzzaman Said Nursi,” *The Muslim World*, LXXXIX, 3-4, Temmuz-Ekim 1999, s. 335.

⁴ Thomas Michel, S.J., a.g.e., s. 325.

ve Kuzey Amerika’da yaşayan milyonlarca Müslüman, onun “gurbet modeli”nde¹ Batıda karşılaştıkları üç ana soruna, yani ait olma, kimlik ve vatandaşlık sorunlarına etkin bir cevap ve derin yabancılaşma ve uzaklaşma hissini yenmek için bir teşvik bulmaktadır. Onun gurbeti fethetme reçetesi, iman, tevekkül ve sabır yoluyla İslamî kimlik ve değerler hazinesinin korunmasıdır.²

SONUÇ:

Küreselleşme akımı nedeniyle insanlar cüzdanlarını şişirmenin ötesinde hiçbir şeyi düşünmek için zamana ve ilgiye sahip değiller. Ancak şimdi bu hızla para kazanma dürtüsünün dünyayı mutluluk ve huzura götürmediği —ve götürmeyeceği— açıkça görülmektedir. Bunu başarmak için yalnızca teknik bilgi ve beceri yetmez, aynı zamanda yaygın açgözlülük ve bireyciliği kontrol altına alacak bir ahlâk sisteminin de ilave edilmesi gerekir. Küreselleşmenin iki ana kötülüğünü ele almak suretiyle aydın Müslüman müceddit Bediüzzaman Said Nursi’nin Risale-i Nur’u küreselleşme sürecinin mevcut eğilimi olan “maddenin ruha egemen olma” eğilimini kontrol altına almak için, hayatî önem taşıyan ve acilen gerek duyulan ahlâkî boyutu formüle etmekte hayli mesafe kat etmektedir. Böylelikle insanlar küreselleşmenin hizmetinde olmayacak, küreselleşme insanlığın hizmetinde olacaktır. Bu arada, Nursi’nin entelektüel mirası Müslümanları Sanayi Devrimi ve Sanayi Çağı boyunca düştükleri hatayı tekrarlamaktan, yani bilimsel bilgiyi ihmal ve sıklıkla reddetmekten kaçınmaya, aksine küreselleşmenin ana motoru olan bilgi teknolojisini hararetle öğrenmeye çağırmaktadır. Aksi halde Müslümanlar küreselleşme makineleri tarafından kolaylıkla yutulacaklardır.

¹ Benim bilgime göre “gurbet modeli” terimi, Yazbeck Haddad tarafından “Ghurba as Paradigm for Muslim Life: A Risale-i Nur Worldview,” *The Muslim World*, LXXXIX, 3-4, Temmuz-Ekim 1999, s. 307’de türetilmiştir. Bununla Haddad, Nursi’nin kişisel gurbetini, özellikle dağlardaki üç haftalık inzivasını ifade etmektedir.

² A.g.e., s. 307-313.